

Juhász Valéria – Kegyesné Szekeres Erika (szerk.)

Többsnyelvűség és oktatás.

Szeged, Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, 2022, 196 p.

ERDEI TAMÁS

Mind az Európai Unió oktatáspolitikája, mind a Nemzeti alaptanterv célul tűzi ki egy-nél több idegen nyelv elsajátítását az Unió állampolgárai számára. Az Európai Bizottság 1996-ban deklarálta közös célként, hogy az Európai Unió polgárai legalább három európai közösségi nyelvet ismerjenek. Az első idegen nyelv elsajátítása során szerzett tapasztalatok, a megszerzett rendszerező nyelvi ismeretek és készségek, valamint a nyelvtanulási motiváció befolyásolhatják további idegen nyelvek megtanulását és elsajátítását. Egy többsnyelvű személy nem egyszerűen több nyelvet ismer, hanem többsnyelvű látásmóddal rendelkezik, és többsnyelvűsége a személyiségének szerves részévé válik. A többsnyelvűvé válás egyik terepe az oktatási rendszer az óvodától a felsőoktatásig, a másik lehetséges útja pedig az egyéni nyelvsajátítás és nyelvtanulás különböző formái. E két útvonal számos vonatkozásával foglalkozik a *Többsnyelvűség és oktatás* című, hazai és nemzetközi gyakorlatokat is bemutató tanulmánykötet tizenegy tanulmánya. A szerzők az oktatás és a nyelvtanulás minden szintjét érintik, és különféle megvalósulási módjait mutatják be elméleti, illetve módszertani szempontból. A tanulmányok közös jellemzője – magából a témából természetesen kiemelkedve – a kontrasztív szemléletű nyelvtanítás és nyelvtanulás.

Drahota-Szabó Erzsébet bevezető, az elméletet a gyakorlattal ötvöző tanulmánya a nemzetiségi némettanár-képzés felől közelíti meg a kötet témáját. A magyarországi német nemzetiség nyelvvesztésen ment keresztül, így a szakra jelentkezők jellemzően magyar anyanyelvűek, a német nyelvet az iskolai oktatás keretében idegen nyelvként tanulták. Az utóbbi idők nyelvtanítási módszerei közül hazánkban is a kommunikatív szemléletű nyelvvoktatás játssza a vezető szerepet, azonban a szerző amellet érvel, és részletes példákon keresztül azt támasztja alá, hogy a kommunikatív nyelvvoktatási módszerek alkalmazása mellett szükség lenne explicit nyelvtanoktatásra is, azaz a nyelv rendszerszemléletű tanítására, amihez hatékony módszernek bizonyul a kontrasztív szemlélet alkalmazása mind a szókincsbővítésben, mind pedig a grammatikai és pragmatikai egységek megértésében és használatában. A szerző megannyi, különböző nyelvekből származó példát sorakoztat fel annak bemutatására, hogy az egyik nyelv egy adott szavának a másik nyelvben hányféle megfelelője lehet kontextustól függően. A tanulmány jól illusztrálja a kontrasztív szemléletű nyelvtanítás lehetőségeit a lexikális összefüggések, az ekvivalenciatípusok, illetve azok komplex hálózatot alkotó szemléltetésén keresztül, valamint számos példát hoz arra is, hogy az idegen nyelvi grammatikai egységek elsajátításában milyen fontos szerepe van a szójátékoknak és a nyelvi humornak.

Kegyess Erika és Katharina Zipser nyelvtanulók körében végzett felmérésük eredményein keresztül világítanak rá arra, hogy – a korábbi didaktikai felfogással ellentétben – érdemes pozitív jelenségnek tekinteni a nyelvtanuló által tanult különböző idegen nyelvek közötti kölcsönhatásokat, hiszen az egyik nyelvben tanultak segíthetik a másik nyelv jelenségeinek megértését, s úgy tűnik, hogy az egymáshoz tipológiailag közel vagy éppen nagyon távol álló nyelvek esetében is egyformán lehet szó pozitív ráhatásról. A szerzőket az érdekelte, hogyan látják ezt az összefüggést a nyelvtanulók. Ezért összeállítottak egy kérdőívet, amely a különböző nyelvek egymásra hatását vizsgálja a nyelvtanulói tapasztalatok szempontjából. A nyelvtanulási szokásokra, nehézségekre és módszerekre irányuló kérdőívet az Innsbrucki Egyetem 41 hallgatója töltötte ki, akik négy vagy akár öt idegen nyelvvel is megismerkedtek már. Az eredmények azt mutatják, hogy bár az első idegen nyelvnél a kommunikatív próba a leggyakoribb tanulási és ellenőrzési stratégia, a második idegen nyelv tanulásától kezdve a hallgatók kiemelik, hogy mennyire hasznos a kontrasztív szemlélet alkalmazása a nyelvtanulás során, mert segít felismerni az egyes nyelvekre jellemző nehézségeket, és ezzel a szemlélettel képesek azokat tudatosan kezelni. A tanulmány legizgalmasabb része az eredmények interpretációja, amely feltárja, hogy a különböző anyanyelvű beszélők számára milyen új kihívást vagy segítséget rejtett az idegen nyelvek egymást követő vagy párhuzamos tanulása az előzőekben tanult nyelvek viszonylatában.

Bitter Ákos egy, a 18. század második és a 19. század első felében élt polihisztor (író, történetíró, szerzetes, teológus, tanár, szerkesztő stb.), Fessler Ignác Aurél életútjának és nyelvi biográfiájának első húsz évét összegzi. Fessler azért különösen érdekes a kötet témája szempontjából, mert – korabeli szóhasználattal élve – hungarus volt, azaz olyan magyarországi, akinek az anyanyelve nem a magyar, de kulturálisan Magyarországhoz kötődik. Anyanyelve a német volt, de aktívan tanulta és használta a latin nyelvet is (német–latin kétnyelvűnek tekinthető), később pedig magyarul, görögül és héberül tanult, így jó történelmi példája a többnyelvű személylé válásnak a soknemzetiségű Habsburg Birodalomban. Fessler nyelvekhez való viszonyát és nyelvtanulási tapasztalatait meghatározta az a szakmai és társadalmi kontextus, amelyben élt és nevelkedett: a latin nyelv számára a tudáshoz való hozzáférés eszközként számos szempontból elsőbbséget élvezett.

Hatékony nyelvtanulási módszereket nem csupán a téma „tudományosként” elfogadott szakirodalmából ismerhetünk meg, hanem megfelelő forrásként szolgálhatnak erre a többnyelvű/poliglott youtuberek nyelvtanulási módszereit részletező videó podcastok is. A poliglott személyeknek széles rálátásuk van a többnyelvűvé válás folyamatára, így tapasztalataik a témában hitelesek, módszertani ismereteik pedig – amelyek a legtöbb esetben magukban foglalják a tudományos ismereteket is – tanulságosak és példaértékűek a nem poliglott nyelvtanulók, nyelvtanárok és nyelvtanulás-kutatók számára is. **Juhász Valéria** tanulmánya is ezt igazolja. A videók tudományos kritériumok szerinti szűrése után a szerző több ezer percnyi felvétel alapján kvalitatív módszerrel elemezte a poliglottok által javasolt, a nyelvtanuláshoz szükséges pszichikai összetevőket és nyelvtanulási módszereiket. A szerző

részletesen összeveti a nyelvtanulásban bizonyítottan többszörösen sikeres személyek attitűdjeit, időmenedzsmentjét s az általuk használt tanulást segítő módszerek (pl.: a kétirányú fordításos módszer, szótanulási stratégiák, memorizálás, olvasást és szövegértést fejlesztő technikák, a beszédgyakorlás lehetőségei stb.) és eszközök hatékony alkalmazási módját (tankönyvek, internetes források, applikációk, fordító-szoftverek). Ezenfelül az elemzés kitér olyan, kevésbé kutatott aspektusokra is, hogy kik azok a szereplők, akiket a nyelvtanulók bevonnak a nyelvtanulásuk során a nyelvtanulási folyamatba, hogy annak hatékonyságát növelhessék. Az elemzés a fenti szempontok alapján veszi sorra valamennyi nyelvi készségterületet és a nyelvtanuláshoz szükséges egyéb összetevőket. Kiemelendő, hogy a tanulmány hivatkozási linkek bő tárházát biztosítja a konkrét videós anyagokhoz, így ez a tanulmány az érdeklődők számára további lehetőségeket rejt a témában való elmélyülésre, illetve a személyes tapasztalatok összevetésére mások megállapításaival.

Az idegennyelv-oktatáshoz használható tananyagok lényeges módszertani kérdése, hogy a metanyelvi eszköztárként funkcionáló nyelvtani terminológia milyen arányban legyen jelen a tankönyvben a tanult idegen nyelven és milyen mértékben a nyelvtanuló anyanyelvén, illetve szükség van-e egyáltalán kétnyelvű terminológiára. Ezt a kérdést vizsgálja a tanulmánykötetben a német–magyar kétnyelvű nyelvtani terminológiával kapcsolatban **Scheibl György**. A téma tárgyalása során a tanulmány írója három nézőpontot is egyesít: a szerző egyszerre nyelvész, gyakorló nyelvtan-könyvíró és a hiperpoliglott fogalmát megközelítő mennyiségű nyelvvizsgálóval rendelkező, aktív nyelvtanuló is, így a témával kapcsolatban felvetett valamennyi módszertani kérdését ebből a három szempontból járja körül. Amellett érvel, hogy az idegennyelv-tanulást támogató tankönyveknél a nyelvtani, nyelvi megértést a leghatékonyabban a kétnyelvű terminológia tudja biztosítani, és hozzáteszi, hogy a hagyományos terminológiákat érdemes kiegészíteni olyan, nyelvi megértést segítő szavak használatával és/vagy bevezetésével, amelyek hídként szolgálnak azokban az esetekben, amikor az idegen nyelv grammatikai terminológiájában létezik egy fogalom, azonban az anyanyelv nem tartalmazza azt. A szerző hangsúlyosan érvel amellett, hogy a megértés elősegítésére a fogalmak kialakítását kell elsősorban megcélozni, nem pedig az idegen, a nyelvtanuló számára jelentéssel nem bíró terminus technikusok megtanulását, még akkor is, ha ez a hagyományos fölfogás szűk kereteibe nehezen illeszthető be. Sokrétű tapasztalatait egy esettanulmány számos példájával is alátámasztja, s ezeken keresztül fejt ki, hogy miben különbözik a szerző meglátása a hagyományos módszertani elvektől. Az esettanulmány egy leíró német nyelvtan és egy nyelvtani gyakorlóanyag koncepciójára irányuló hagyományos megközelítésű lektori bírálatra adott válaszban ütközteti a szerző hatékonyságot szem előtt tartó módszertani felfogását más nyelvtanítási koncepciókkal.

Sárvári Tünde írása azzal foglalkozik, hogy az Európai Unió fentebb említett célkitűzése hogyan valósítható meg a gyakorlatban, s azt összegezi cikkében, hogy hazánkban mit sikerült elérni ezen a téren egy bő negyedszázad alatt. A monolingvális magyar társadalom számára a legfőbb út, amely a többnyelvűséghez vezethet, az az iskolai kötelező idegennyelv-oktatás. A szerző áttekinti a törvényi és tantervi szabályozást és a lehetőségeket az óvodától a felsőoktatásig, és az Unió elveivel

egyértelműen kiemeli, hogy minél fiatalabb korban célszerű elkezdni a nyelvtanulást. A korai idegennyelv-tanítás a tanulók életkori sajátosságaiból adódóan a nyelvoktatásnak egy speciális területe: a szóbeliségen alapszik, a mozgást is gyakran alkalmazó, utánzást igénylő játékok és általánosságban a többcsatornás tanulási módszerek a jellemzőek és szükségesek e korosztály tanulmányainak támogatására. Elsődleges cél az idegen nyelv megszerettetése, a nyelvi cselekvőképesség fejlesztése, a nyelvtanulás iránti motiváció felkeltése. Az anyanyelv-elsajátításhoz hasonlóan a korai nyelvtanulásnak is természetes velejárója lehet a „csendes szakasz”, amikor a gyermek megfigyeli a nyelvet, gyűjti és elemzi a nyelvi inputokat, hogy később azokat adekvátnan és kreatívan tudja alkalmazni az idegen nyelvi kommunikációja során. A szerző hangsúlyozza, hogy a korai nyelvoktatásban tanítóknak legfőképpen jól megalapozott módszertani-pedagógiai ismeretekkel kell rendelkezniük ahhoz, hogy az elsődleges célok maradéktalanul megvalósulhassanak a nyelvtanítás e korai szakaszában.

Katharina Lanzmaier-Ugri az osztrák iskolarendszerben vizsgálja a kétnyelvű tanulók helyzetét. Az ország tanterveiben, oktatási intézményeiben és programjaiban – elveiben a NAT-ban leírtakhoz hasonlóan – a nyelvi kompetenciák fejlesztése tantárgyakon átívelő cél (horizontális irány) az óvodai neveléstől a munkába állásig (vertikális irány). A két irány a „világról való tudás” koncepciójában találkozik össze, miszerint a nyelvi fejlődéssel párhuzamosan fejlődnek a gyerekek általános ismeretei, amelyekhez a gyerekek hol az első, hol a második nyelvük használatával jutnak hozzá. A hazai oktatási gyakorlatba is érdemes lenne még hangsúlyosabban beemelni az osztrák oktatási gyakorlatnak azt a globalizáció következményeként kialakult vezérelvét, miszerint a nyelvi kompetenciák tantárgyközi fejlesztése (vö. még Juhász–Kegyes 2022) a tanulási esélyegyenlőség megteremtésének eszköze anyanyelven is, de jelen tanulmányban a németet második nyelvként beszélő tanulók szempontjából is. (Az osztrák iskolákban ma már jellemzőbb, hogy egy osztályban a tanítás nyelvét nem vagy alig értő, sokféle anyanyelvű tanuló ül egyszerre.) A nyelvi kompetenciák hiánya korlátozza a tanulók későbbi sikereit, a boldoguláshoz vezető úttjuk lehetőségeit, s mivel ez az egész társadalom alakulására döntő befolyást gyakorol, ezért államilag támogatott érdekeket valósít meg a német nyelvi képességek hangsúlyos, iskolai fejlesztése. A szerző részletesen bemutatja a nyelvi kompetenciák mérésének tartalmait – óvodából alsó tagozatba, majd felső tagozatba, végül felsőbb iskolába –, majd azok fejlesztésének megvalósítási formáit. Az egyik bemutatott modell szerint a folyamatos nyelvfejlesztési támogatás figyelembe veszi a gyermekek mindenkor kiindulási helyzetét, és ezáltal hozzájárul a jobb kapcsolódási pontok megtalálásához a tanulási nyelvi környezetre vonatkozóan. Az olvasó számára különösen érdekes lehet az, hogyan támogatja és zárkóztatja fel az osztrák iskolarendszer azokat a tanulókat, akik az iskolaérettségi felmérés szerint (még) nem képesek követni a német oktatási nyelvet („rendkívüli tanuló” státusz).

Csire Márta és **Wirker-Dobány Katalin** egy olyan projektet mutatnak be, mely egy bécsi általános iskola német–magyar kétnyelvű tanulói körében mérte a nyelvi kompetenciák alakulását első osztályos korukban. Az iskolában 2019-ben indították

el – Ausztriában elsőként – a német–magyar kétnyelvű osztályt. A felmérést a kutatók a tanév elején és végén is elvégezték, és a VASE nyelvi diagnosztikai eljárást használták hozzá, amely a képeken alapuló történetmesélés módszerét alkalmazza. A felvételekből a kutatók transzkripciókat készítettek, melyeket tartalmi, szemantikai és grammatikai szempontok alapján értékelték ki. A cikkben vizsgált 13 tanuló származási és többnyelvűségi szempontból is heterogén csoportot alkotott, ami az eredményekben is tükröződött. Egyes „szimultán” kétnyelvű gyermekek már ebben a fiatal életkorban is jobban teljesítettek egynyelvű társaikkal összevetve, mind a feladatmegoldásban, mind az igék változatos használatának és a felhasznált szavak számának tekintetében. A legnagyobb különbségeket a szukcesszív többnyelvű gyermekek csoportja mutatta.

A tiroli óvodák többnyelvűségi helyzetét mutatja be **Malzer-Papp Emese** írása. E tanulmány mintegy kiegészítése lehet Katharina Lanzmaier-Ugri tanulmányának. Ausztriában a nem német anyanyelvű óvodások és iskolások száma 30% felett van, a többnyelvűség tehát mindennapos jelenség az oktatási intézményekben. Bár az ország iskolarendszerében az iskolába való átmenet jól megoldott és támogatott, ami elsősorban német nyelvi fejlesztést jelent, a szociális szempontokat vagy a többnyelvűek más birtokolt nyelveit nem veszik figyelembe. A tanulmány azt problematizálja (ami hazánkban is egy megoldásra váró feladat), hogy a tiroli óvodákban a nyelvtudást a német anyanyelvűek, vagyis az egynyelvűek számára kidolgozott eljárásokkal méri fel a többnyelvű gyerekek esetében is. A nyelvi kompetenciákat kizárólag a szókincs nagysága, a nyelvtani tudás és pragmatikai készségek alapján vizsgálják, miközben nem veszik figyelembe azokat a képességeket és előnyöket, például a metanyelvi készségeket, amelyekkel a két- vagy többnyelvű gyerekek rendelkeznek. A szerző mindezek után jogosan veti fel, hogy a nyelvészeti-pedagógiai szakma adós egy dinamikus és holisztikus megfigyelési eszköz kifejlesztésével, mely a többnyelvű fejlődés számos tényezőjét figyelembe veszi, hogy a gyermekek kompetenciái a maguk teljességében jelenhessenek meg, ne csak a nyelvi területen.

Jaskóné Gácsi Mária az élményszerű óvodai idegen nyelvi fejlesztés lehetőségeit járja körül. A tanulmány szerves folytatásként illeszkedik Sárvári Tünde tanulmányához, hiszen gazdag szakirodalmi háttérrel támasztja alá, hogy a korai idegennyelv-tanulásnak pozitív következményei vannak, többek közt a nyelvtanulási attitűdre vonatkozóan. Az óvodai nyelvtanítás gyakorlatában ezek a foglalkozások játékosak, örömteliek és kíváncsiságot felkeltőek, ugyanakkor életszerűek, tárgyi ismereteket és kulturális kompetenciát is fejlesztők. A szerző számos tevékenységformát és módszert mutat be (szerepjátékok, mozgásos feladatok, mondókák, beszélgetőkör stb.), némelyiket a foglalkozás menetének és hatásainak a részletes leírásával is kiegészít. A tanulmány a gyermekek nyelvi fejlődését modellező „nyelvi fa” bemutatásával zárul, ami jól bevált módon, megfigyelések segítségével rögzíti a gyermekek nyelvi kompetenciafejlődését.

Bakti Mária, Orosz-Martins Andrea és **Szarvas Júlia** kutatócsoportja a tartalom és nyelv integrálásának (CLIL) elvén alapuló angol–magyar tananyagfejlesztési együttműködést ismerteti. (A CLIL-szemlélet a szaktárgyi tartalom idegen nyelven való tanítását jelenti.) Kutatócsoportjukhoz tartoznak még az SZTE JGYPK tanító

szakos hallgatói és egy makói kéttannyelvű általános iskola. A közös tananyagfejlesztés eredményeképpen a tanulmány írói bemutattak egy, a 3. és 4. évfolyam számára készült tananyagot, amely a környezetismeret tantárgy oktatása során használható. Mivel kéttannyelvű, illetve a CLIL-szemléletű tananyagokból hiány mutatkozik (az elérhető angol nyelvű tankönyvek nem veszik figyelembe pl. a nem angol anyanyelvű tanulók nyelvi szintjét vagy a CLIL alapelveit), a tananyagfejlesztő csoport ezt kívánta munkájával támogatni, illetve pótolni. A feladatbank a partneriskolával való egyeztetéssel és a CLIL elveinek teljes körű figyelembevételével készült. A tananyag gyakorlati alkalmazhatóságát nagymértékben elősegíti, hogy nemcsak tanulói munkalapokat és függelékkel, hanem tanári segédletet is tartalmaz a célok, a tanári nyelvhasználat és a feladat menetének részletes leírásával.

A *Többnyelvűség és oktatás* című kötet a többnyelvűvé válás és a többnyelvű lét számos elméleti és gyakorlati vonatkozását tárgyalja, így jó szívvel ajánlható a téma iránt érdeklődők számára, kutatóknak és a nyelvtanulás iránt érdeklődő hallgatóknak is. A szerzők közös jellemzője, hogy munkájukat a gyakorlatorientáltság határozza meg, így a tudományos megközelítéseket taglaló elméleti háttérrel csak annyiban emelték be tanulmányaikba, amennyiben az a gyakorlati célokhoz kapcsolódott, és a bemutatott módszerek megvalósíthatóságát, eredményességét konkrétan alátámasztotta. Leendő vagy gyakorló pedagógusok, idegennyelv-tanárok és nyelvtanulók is haszonnal forgathatják a kötetet, mert ez nemcsak arra vállalkozik, hogy a nyelvoktatás jogszabályi környezetét és valós oktatási-nevelési helyzetét mutassa be az óvodától a felsőoktatásig, hanem arra is, hogy jó gyakorlatokat és módszereket ismertessen, amelyek különböző utakon ugyan, de ténylegesen elvezethetnek a sikeres nyelvtanításhoz és nyelvtanuláshoz. A kötet számos, további tájékozódást segítő forrást és hivatkozási linket is tartalmaz, amelyek szintén példák a jó gyakorlatokra. A jelenleg érvényben lévő, a diplomaszerezést támogató nyelvvizsga-kötelezettség alóli felmentés, úgy vélem, nemhogy csökkenteni fogja a nyelvtudás értékét, hanem éppen ellenkezőleg, növelni, ezért megfelelő módszertani szakértelemmel alátámasztva, érdemes a nyelvtanulást minél hamarabb elkezdni.

Irodalom

Juhász Valéria – Kegyes Erika 2022. Nyelvi tudatosság tantárgyközi fejlesztése egy nyelvű és több nyelvű környezetben. In: Karlovitz János Tibor (szerk.): *Szaktudományi és más pedagógiai tanulmányok*. Komárom: International Research Institute s.r.o. 66–78. <http://www.jgypk.hu/tanszek/alknyelv/wp-content/uploads/2022/05/Szaktudom%C3%A1s-szertani-%C3%A9s-m%C3%A1s-pedag%C3%B3giai-tanulm%C3%A1nyok-2022.pdf> (letöltve: 2023. 02. 11.).